

RUTGER FRESTAR IGEN.
NYTT HÖSTOSANDE
RECEPT

MUSEITIDNINGEN

Medlemsblad för Råå Museiförening

I DETTA NUMMER:

M/S Mindoro en nittonhundratalets Ostindiefarare
Maria Lind - Kvinnan bakom Bröderna Linds Motorverkstad
Pandemier förr i tiden

Träsnideri från nya montern om Anders Peter Persson - fiskare och konstnär

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Att sammanfatta hur försäsong och sommar blev för Råå museum, ja då dyker genast coronapandemin upp. Likt alla andra kulturinstitutioner – stora som små - så påverkades vårt arbete och senare våra inkomster mycket. Tack vare att så många svenskar ”hemestrade” blev det trots allt relativt positivt för museet.

Styrelsen beslutade under hösten att 2020 års utställning skulle handla om ”Vad döljer sig under ytan?” Vi som arbetade med utställningen tog kontakt med dykaren Jonny Magnusson, som blev mycket intresserad och ville hjälpa till. Han tipsade om olika personer och museer, som kunde bidra med fakta om förslisningar och föremål från vrak. Jonny har dykt oerhört mycket i Öresund och då filmat vad som finns på botten. Många av dessa filmer ställde han till museets förfogande. Utställningsgruppen började att planera utställningen och satte igång förarbetet med montrarna – den största montern skulle likna en havsbotten med sand, musselskal, tång och sten. Då kom coronan och allt stannade av. Tvärstopp! Söndagsaktiviteterna inställdes. Även

Utställningsmontern om slaget vid Öresund

”jobbgänget” drabbades – dessa entusiaster lade ner sina verktyg och gick hem. Än idag står styrhytten, som ska bli en simulator, halvfärdig.

Efter några veckor började några i utställningsgruppen att resonera: ”Vi måste göra utställningen klar!” En mängd föremål – skeppsrattar, en galjonsfigur och mycket annat hämtades till museet. Snart blev den stora montern klar med lånade föremål från olika privatpersoner. Den mindre montern med vrakdelar från Halifax-planet, som under andra världskriget störtade söder om Trelleborg, blev också klar. Helsingörs Sjöfartsmuseum hade tidigt lovat att låna ut material till en monter om slaget i Öresund 1658, och med de intyg som krävdes för att besöka Danmark kom dessa 1600-tals föremål till Råå museum. Till denna monter fick vi även låna föremål från Malmö museer och Kulturmagasinet på Fredriksdal.

Till begreppet ”Vad döljer sig under ytan?” hör även skräp. Ingrid Wallin åtog sig att på en begränsad sträcka och under begränsad tid samla in iland-flutet skräp. Hon gjorde av detta en mycket åskådlig monter, som visar hur vi människor behandlar vår fina natur. Vad som finns i denna monter är verkligen tankeväckande.

Samtidigt som utställningsgruppen – Lars Wallin, Rolf Jonasson och jag, Ingrid Wallin och Britt Siversson Holmén – gjorde utställningsmontrarna klara fick Maria och Hasse i uppdrag att storstäda museet – först utvändigt och sedan invändigt. Museet har inte städats så noggrant på flera decennier. Stort tack till er, Maria och Hasse!

Så var utställningarna klara och museet städad. MEN museet var stängt! Då beslöt styrelsen att museet skulle öppnas för besökare tisdagen den 9 juni med de restriktioner som myndigheterna hade utfärdat. Det var ett bra beslut, för det visade sig att det fanns ett stort behov av att i närområdet hitta ett utflyktsmål som var öppet. HD/Sydsvenskans fina artikel den 10 juni hjälpte till, för efter detta kom många besökare till museet. Juni månad blev en bra månad och även fortsättningen. Museet har under denna coronatid inte tagit emot några skolklasser och inga grupper för guidning, men Mona Green erbjöd sig då att göra flera vandringar ”I Knussa Botillas fotspår”, vilka snabbt blev fulltecknade. Madeleine Kisthinos hjälpte också till och hade två vandringar.

Ska det inte kunna bli någon större museiaktivitet denna sommar? undrade styrelsen. Jo, om vi har tur med vädret, dvs aktiviteterna kan vara utomhus, så arrangerar vi RÅÅ-KUL. Den 16 augusti – kanske sommaren varmaste dag – genomfördes detta evenemang med ett gott ekonomiskt resultat för föreningen. Glassförsäljningen nådde toppresultat i värmen, men även stekt sill, grillad korv och kaffe med dopp gick åt som smör i solsken. Barnen byggde och målade små båtar, som de seglade med i den tillfälliga poolen, eller så sysslade de med att göra nyckelringar med hjälp av knopar. Sommarmarknaden med

loppisgrejer sålde också bra. Det blev en riktigt lyckad dag i sommarvärmen.

Under sommaren gjordes en större rensning och uppdatering av museets datasystem då Microsoft 365 installerades. Även ett molnbaserat back-up system, One Drive, installerades, vilket är en tidskrävande process på grund av den ADSL-lina som museet fortfarande är uppkopplad på. Detta är ett omfattande arbete vilket kräver stort tålamod. Stort tack till Ninna Lindblad och Per Kittel för ert arbete.

All reklam för museet är oerhört värdefull. Därför var det mycket positivt att Ola Selmén från Radio Malmöhus hörde av sig och ville komma till museet en morgon då han hade som tema "Sopsortering" och "Nedskräpning". Vi fick redogöra för årets utställning och fram för allt visa montern om nedskräpningen av våra stränder. Det blev inget längre reportage från museet, men Ola gav ett litet löfte om att återkomma till våren för ett längre inslag i Radio Malmöhus, och det hoppas vi på.

Hur ser läget ut inför hösten? Det är omöjligt att ha några söndagsaktiviteter såsom coronaläget är idag. Det blir dock ett kombinerat årsmöte/höstmöte i RHSS-lokalen torsdagen den 29 oktober. Där kan vi sitta med större avstånd. Naturligtvis följer vi myndigheternas bestämmelser och antalet deltagare blir begränsat. Se tidningens sista sida vad som gäller.

Till sist! Ett stort och varmt tack till alla som på olika sätt bidrar till att göra RÅÅ MUSEUM FÖR FISKE OCH SJÖFART till det välfungerande museum det är.

Hans-Ingvar Green / Ordförande

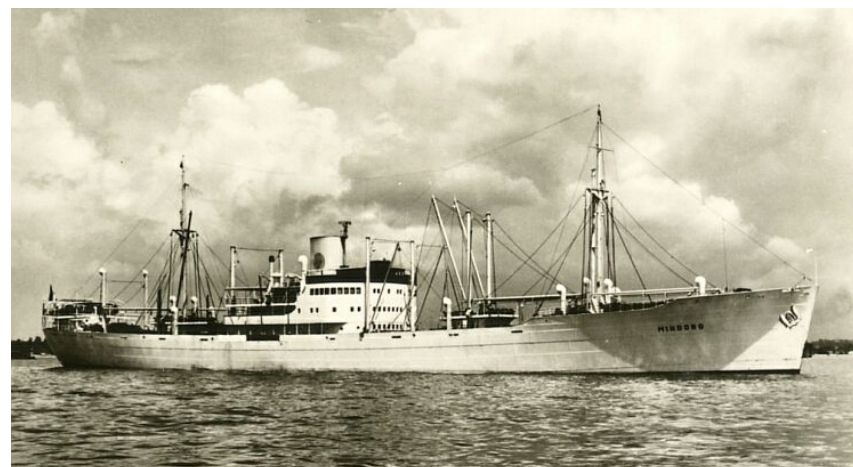
RÅÅ MUSEIFÖRENINGENS STYRELSE

Museiföreningens styrelse har bestått av

Hans-Ingvar Green – ordförande	Lisbeth Råvik
Lars Wallin – vice ordförande	Ingrid Högberg
Gunilla Kittel – kassör	Rolf Jonasson
Ulf Swanstein – sekreterare	Britt Siversson Holmén
Elsa-Lena Ryding	Lars-Erik Mattsson
Rutger Lindblad	

Stora utställningsmontern om vrak i Öresund

M/S Mindoro

M/S Mindoro en nittonhundratalets Ostindiefarare.

Livet som styrman och familjefar på 1960-talet

Efter tio månader ombord i M/S Trojaland med fart över Stilla havet till Nya Zeeland, Australien, Tarawa, Hawaii och Amerikas västkust, var det efter två månaders ledighet hemma hos hustru och dotter dags att gå till sjöss igen i februari 1968.

M/S Mindoro, mitt nästa skepp, en av nittonhundratalets ostindiefarare, tillhörde Svenska Ostasiatiska Kompaniet. Hon var byggd 1941 vid Götaverken i Göteborg men sattes i fart i juli 1943. Man hade då kommit underfund med att hon med sina 16 knops marschfart och 19 knops toppfart troligtvis kunde köra ifrån 2:a världskrigets ubåtar. Visst, hon överlevde kriget, kanske för att hon för det mesta gjorde 17 istället för 16 knop. Ombord i Mindoro steg jag i graderna till andre styrman senior, i tidigare fartyg hade jag varit tredje styrman.

När jag kom ombord på detta stilfullt mahognyinredda skepp hade hennes två Götaverkenmotorer om vardera 7900 hästkrafter, bortsett från korta hamnuppehåll, gått dygnet runt i 25 år. Farten var fortfarande 16-17 knop. Vi var fyra styrmän och som andre styrman senior var arbetsuppgifterna andra än tredje styrmäns. Tredje styrman ansvarar för fartygets framförande på 8-12 vakten under befälhavarens vakna tid. Som andre styrman senior blev det 12-4 vakten eller i dagligt tal hundvakten. Bland många andra arbetsuppgifter i den nya

befattningen blev jag sjukvårdsansvarig för över 40 mans besättning. Att starta och stoppa gyrokompassen ingick också, en nog så grannliga uppgift. Ett misslyckande att få igång den i fartyget lågt placerade tvättmaskinliknande apparaten resulterade omedelbart i en utskällning från befälhavaren. Magnetkompassen fick ju då användas och det betraktades som sämre för navigeringen. Numera är det annorlunda. Gyrokompassen går i stort sett dygnet runt under ett fartygs levnad.

På väg till Fjärran Östern

Efter slutlastning på kontinenten med Lissabon som sista hamn låg 26 dygns sjöresa framför oss. Smockfullt med last ombord, allt från traktorer till konjak. Vår väg till Indien gick runt Goda Hoppsudden. Suezkanalen var stängd på grund av sexdagarskriget 1967 mellan Israel och Egypten. Vår resa blev därför 9 dygn längre än vanligt*. Efter en fin sjöresa närmade vi oss Bombay. Ljusen från mångmillionstaden, en svagt upplyst kupol bortom horisonten, syntes långt ut till havs. Lite närmare kände vi också av stadens inte helt angenäma dofter. Efter några dagar till ankars på redan gick vi till kaj för lossning och lastning. Den skulle pågå dygnet runt i tre veckor, oändligt långsamt. Om nätterna sov de flesta stuveriarbetarna på papperssjök avrivna från pappersrullar i lasten. Någon stuveriförman syns inte till. När morgonen närmade sig gjorde stuvorna morgontoalett bakom något skrymsle på kajen. Man kunde då se, hur de ur sina pyjamasliknande byxor grabbade tag i något som liknade grus. Tandborstningen skedde sedan med gruset som tandkräm och ett finger som borste.

Tro det om ni vill

För att slippa horder av tiggare brukade jag i gryningsljuset efter nattvakten ta en morgonpromenad. Staden var på väg att vakna upp. Nära vår förtöjningsplats låg tågstationen Chhatrapati Shivai där det fanns massvis med uteliggare. Uteliggarna låg direkt på marken med något skynke eller pappskiva under sig, en del tillsynes livlösa. En lastbil kom körande. Två pinnförsedda figurer hoppade ner från flaket och pratade med de liggande. Petade med sina pinnar på vissa individer och avgjorde om dessa levde eller var döda. I vart fall hivades en del kroppar upp på lastbilen. Proceduren upprepades vartefter längs gatan innan lastbilen försvann. Vad hände egentligen med dessa människor?

På väg tillbaka ombord hade staden vaknat. Ett myller av människor var i rörelse. Bland mängder av fotgängare kunde man se en och annan handikappad komma ilande förbi på en plank försedd med hjul.

Värst, och det som berörde mest var, barn utan lemmar, händer eller fötter, utplacerade vid gatukanten sittande på en bit säckväv med en tiggarkopp bredvid sig.

Vid fartyget var månglarna samlade. En del hade trots vaktman vid fallrepet

(landgången) lyckats smita ombord. Det var nagelfilare, tvättare, skraddare och fotofärgläggare, alla med en sliten skriftlig rekommendation som nedtecknats på rederipapper av någon sjöman bakåt i tiden.

Jag beställde ett par finbyxor. Mått togs efter alla konstens regler, tygprover visades. Redan dagen efter levererades byxorna som såg prydliga och välsydda ut. Dessvärre, efter en tid råkade jag spilla på byxorna. Ingen fara, in med dem i tvättmaskinen. Plåtskivor med stansade hål i utgjorde de olika tvättprogrammen. Rätt plåtskiva valdes ut och tvätten sattes igång. När tvätten var klar och byxorna togs ur maskinen var de av shorts storlek med dragspelsliknade sömmar. Tyget hade krympt på ett sätt och sömmarna på ett annat.

Efter en vecka i hamn hade vi inte fått några brev. Jag väntade på ett sådant från hustrun. Brevledes hade vi bestämt oss för att köpa hus i Rydebäck. Vattenklerken från skeppsmäkleriet verkade vara en rörig och slö person, en dålig brevbärare. På en ledig stund bestämde jag mig för att göra ett besök på skeppsmäklerikontoret. En riksha anlätades. Dragandes sin kärra tog föraren

Fotbeklädd rikshadragare

mig genom Bombays trafikvimmel till rätt adress. Ett vidrigt arbete under vidriga förhållanden; i stekande sol sprang rikshadragaren barfota på asfalten.

Som sjöman lärde jag mig tidigt att livets lott skiljer sig beroende på var i världen man är uppvuxen och bor. Utan att samtycka med olika länders system att ändå respektera deras kultur, försöka förstå deras syn på arbete och människovärde, ta seden dit man kom och ”flyta in i miljön”. Samarbeta även om det ibland var svårt att se hur grymt nedlåtande och förfärligt överheten behandlade sina egna, inte minst i Indien med sitt kastsystem. Förresten, hoppas rikshaföraren fick ett litet bidrag till mat för dagen från rikshans ägare!

Väl framme kom jag in på ett kontor där varje ledig yta var belamrat med papper överallt längs väggarna från golv till tak. Efter att ha förhört sig om mitt ärende pinglade vattenklerken i en bjällra han hade framför sig på skrivbordet. En assistent kom försynt fram bakom pappershögar och lyckades hitta en del brev till M/s Mindoro varav ett till mig. Dagen var räddad - ett hus var beställt i Rydebäck. Hustrun bad mig försöka komma hem under några dagar till sommaren. Papper skulle skrivas under av oss båda på Göran Bengtssons kontor.

Några dagar före avgång efter vårt tre veckor långa Bombaybesök dök den under vistelsen mycket sporadiskt närvarande stuveriförmannen upp. Han hade med sig prydligt inpackad mycket stark currykyckling, en gåva till däckskontoret. Vid överlämnandet av kycklingen bad han om några ark skrivmaskinspapper med rederiets logo, vilket han fick. Avgången närmade sig och några timmar före dök förmannen upp igen, nu med brevpappret ifyllt med superlativer över sin egen förträfflighet. I skrivelsen framkom att han var den bästa och punktligaste förmannen vi någonsin haft ombord och att vi varmt rekommenderade honom till kommande uppdrag. I diplomatins anda gav överstyrman honom en ny men något annorlunda utformad skrivelse. Glad i hågen försvann stuveriförmannen iland, försöka går ju!

Från Bombay gick vi vidare till Colombo på ön Ceylon. Därefter Indonesien: Belawan, Palembang på ön Sumatra. Sedan Jakarta, Surabaya, Panarukan på ön Java samt Balikpapan på ön Borneo. Tillbaka till Colombo, Bombay och slutligen till Karachi i Pakistan innan den långa sjöresan hem påbörjades.

Överstyrman får överstyrmanssjukan

Att lasta ett stort styckegodsfartyg är ibland ett nästan omöjligt pussel. Last skall obehindrat kunna lastas och lossas i många olika hamnar. Lätt last får inte krossas av tyngre. Luktande last får inte sätta lukt på annan och så vidare. Stabilitet och djupgående måste hela tiden beaktas så att fartyget inte kantrar och kan flyta in på sina olika destinationer. Detta är en del av överstyrmans arbete. Han beräknar och upprättar lastplan och kan ibland råka ut för det som inte får hända, att lasta på fläns, d.v.s. last placeras på ett sådant sätt att den

först måste lossas innan den egentliga lasten kan kommas åt. Pusslet denna resa gick inte ihop. När den rätta lasten kommit iland skulle den felaktigt placerade lasten lyftas ombord igen. Tid och mycket pengar förlorades. Överstyrman fick telegramledes mycket kritik från rederiet från en oförstående befraktningsavdelning. Han oroade sig så mycket för detta att han ådrog sig magsår. Kosten för hans del fram till Kapstaden där han blev sjukavmönstrad på redde, bestod av te, burkgrädde och skorpor. Överstyrmansrollen blev min, dock som obehörig. Sjökapensexamen var ännu inte avklarad för min del.

Husköpsapperna skrivs på

När det mesta av lasten lossats i kontinenthamnarna och en ny ordinarie överstyrman kommit ombord i Rotterdam gavs tillfälle till ledighet medan fartyget fortsatte sin färd runt Skagen till Köpenhamn. Alltså, hemresa från Rotterdam till några dagars ledighet mitt i sommaren, finemang!

Vädret på Råå var strålände, det blev bad vid ”suran” med hustru och dotter. Huspapperna skrevs under på Göran Bengtsson kontor. Vi skulle vara husägare nästa gång jag kom hem.

Dags att resa iväg. Nu med tankarna fyllda av dotterns tultande i sanden vid ”lanningen” på Råå. Det var inte alltid lätt att skiljas. Men lite lättare denna gång, för om några dagar skulle hustrun komma till Rotterdam för att följa med fartyget till Lissabon och Marseille.

Åter till Fjärran Östern

Efter några härliga dagar med hustrun ombord fick vi en bra sjöresa över Biscaya och en underbar vistelse i Lissabon med promenader i Lissabons backiga miljö. Färsk hummer på en kulinarisk fiskrestaurang. Sen var det dags. Via Gibraltar tog vi oss vidare till Marseille, varifrån hustrun reste hem.

Från Marseille åter en lång resa till Fjärran Östern, ännu en gång tur med vädret, denna gång på resa till Indien, Indonesien, Thailand och Kina.

Jakarta i landet nära ekvatorn

Tryckande värme, härliga dofter från enkla gatukök, myllrande trafik, här med cykelriksha. Häftiga åskbyar med ständiga strömavbrott. Lätt tillgängliga karbidlampor som snabbt togs fram och tändes i hemmen. År 1961 när jag var befälselev i M/S Japan transporterade vi två stora tunga transformatorer till Jakarta. Dessa sades vara ”SIDA-last” för biståndsorganisationens räkning. Nu 1968 befann transformatorerna sig fortfarande på samma ställe på kajen där de lossats sju år tidigare, men nu rostiga och tillsynes i dåligt skick.

Bangkok

Tillfälle och tid gavs inte att utforska denna mångmiljon-metropol närmare,

men jag hann i alla fall med en lustfylld sampanfärd på stadens förvillande flod och kanalsystem till en flytande marknad. Något unikt för min del, långt före turismens intåg.

I alla fartyg där jag arbetat har maten varit utsökt, så också ombord i M/S Mindoro. En bit oxfilé som småvarmt före lunch var inget ovanligt, men världens mat var ändå alltid spännande att prova. En dag förtöjde en mindre sampan under vårt akterskepp. I sampanen fanns en eldstad och över denna lagade en äldre dam något som såg läckert ut. En pyts sändes ner, mat hivades ombord, måltiden, någon sorts vegetarisk röra, avnjöts sedan på poopdäck (akterdäck) och det var gott. Van som jag var vid dricksvattnet från fartygets vattentankar, fyllda med vatten från lite varstans, tänkte jag inte på smittorisen, men, men... Någon timme senare under lastövertvakning på däck började det burra i magen. Händelseförloppet utvecklades därefter i raketfart. Ja ni vet, jag hann inte till toaletten, men väl där, vad göra med kalsongerna? Mindoro hade sina avlopp i höjd med vattenlinjen, men nu var hon nästan på "lätten". Avloppen låg därför högt ovan kajkanten och som skydd mot spill på kajen var stora trälämmar (hängrännor) uthängda över rören**.

Kalsongerna då! Jo, i ungdomligt oförstånd spolade jag ut dem. Det var bara det att när jag kom ut på däck och tittade utöver fartygssidan såg jag en thailändare med mina kalsonger i händerna. Han vände och vred på dem, hade tydligen gjort ett fynd! En av skyddslämmarna hade hamnat på sniskan och kalsongerna på kajen.

Kinesiska Sjön

Vi var på väg till Shanghai. Magsjukan hade ännu inte gett sig trots rikligt intagande av koltabletter och Enterovioform (sedermera förbjuden medicin). I Kinesiska sjön, kryssade vi i månskenet mellan dåligt upplysta djonker. Det lät så här: "Styrbord 10, midskepps, rätt så". Magsjukan gjorde sig gällande mellan girarna. Åtgärd vidtogs, en på brygg-vingen placerad pyts blev lösningen. Opiumtinktur från skeppsapoteket fick till slut bli botemedlet. Det hjälpte och fartyget kunde åter framföras på ett säkert sätt i dessa djonkfyllda farvatten.

Shanghai före det Kinesiska undret

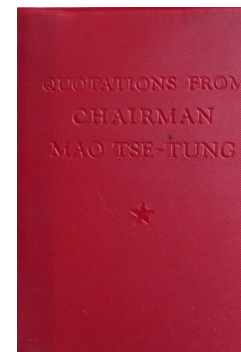
I Yang-tse-Kiangs mynning blev det ankring i väntan på lots. En sådan skulle anvisa oss via bifloden

Bommarna fällda

Huangpu till Shanghai. Brukligt i hela världen, i floddeltan eller längs någon skyddande kust, är att fartyg förbereds för lasthantering. Lastbommarna "toppas" (hivas upp) för att vara klara när fartyget kommer till kaj. Vi ville vara beredda. Bommarna restes.

Klädd i blåställ som alla andra i kulturrevolutionens Kina anländer lotsen efter några dygns väntan. Han ser att bommarna är toppade, anser sig inte kunna se föröver, tvärvägrar därför att föra fartyget vidare. Vederbörande får göras nöjd, bommarna "lowras" (fälls igen) och färden kan fortsätta. Vi hade lärt oss något. Vi var bara papperstigrar, något vi sedan påmindes om under hela vår Shanghaivistelse.

Quotations from Chairman Mao Tse - Tung

Väl förtöjda i Shanghai kom en vaktman med kul-spruta ombord. När denne med bister min etablerat sig vid fallrepet (landgången) var det dags för stuvarna att komma ombord. De tågade uppför fallrepet i gåsmarsch, blåklädda, bärande på stora plakater med bilder av Mao-Tse-tung. Tog sig till rätt lastlucka, ställde sig runt denna, höll Maos lilla röda i handen och skrek sedan något som lät som "Hua, Hua, Hua".

Lastningen sattes igång under stor vanda för vår del. Fartyget skulle lastas rätt för att bli sjövärdigt. Stuvorna tog inte minsta hänsyn till detta. De ville göra allt på sitt vis. Vi papperstigrar fick ta till alla tänkbara diplomatiska knep för att få igenom våra krav.

Att gå iland innebar att bli livligt beskådad av alla blåklädda kulturrevolutionärer. I gatumiljön var vi ett ovanligt inslag. Högtalare som utstrålade propagandamusik och tal fanns och hördes överallt.

Alla sjömän hade hört talas om världens längsta bardisk i Shanghai. Denna skulle finnas i en gammal engelsk herrklubb men nu i regi av "The mission to Seafarers". Klubben skulle besökas, något annat mål för utlänningar gick inte att uppbringa, eller att åka till, i denna slutna kommunistiska stad. (Numera lär klubben inrymma hotell Shanghai Waldorf Astoria).

Väl innanför klubbens dörrar, på avstånd från alla högtalare, var det skönt att kunna avnjuta en kinesisk öl för att sedan göra lite inköp. Liksom i alla andra kommunistländer jag besökt fanns i anslutning till klubben en hårdvalutaaffär. "Kinasiden" till hustrun liksom två resväskor i skinn inköptes. Sidenet resulterade så småningom i två tjugiga klänningar, och på 2000 talet, efter många färder på haven, hamnade resväskorna som heminredningsdetaljer hos min modemedvetna svärdotter.

Julfirande ombord

Vädret längs Portugisiska kusten och över Biscaya var inte det bästa. Under kraftig rullning fick jag en slående dörr över höger hand vilket medförde rejäl smärta. Senare, i kontinenthamnarna, när jag tog folk i hand för att hälsa gjorde det riktigt ont, men julen var förestående så det där fick bero för ett tag.

I Rotterdam kom hustru och dotter ombord för att fira jul. Från Göteborg kom dessutom befälhavarens hustru och barn, likaså förste maskinistens som kom från Gotland. Tomten kom med en tung säck.

Under juldagarna lekte min 3-åriga dotter i gången mellan däckskontoret och byssan (köket). Förste kocken, en trevlig kinesisk man upplärd i den svenska kokkonsten, hör en barnröst utanför sin domän, sticker ut huvudet och en hand med en påse karameller. Enligt kocken stirrar hon med stora ögon, vänder om och kutar allt vad hon kan tillbaka till pappa på däckskontoret. Det var första gången hon såg en oriental.

Ett mycket trevligt julfirande var överståndet, vi skulle vidare till Hamburg, men väderutsikterna var usla, stormvarning. Var skulle min dotter sova när Mindoro började dansa på Nordsjöns vågor? En jättestor låda, typ byrålåda, fanns under min koj. Denna togs fram, bäddades och surrades enligt alla konstens regler. En 3 årings sjökoj var skapad och väl var väl det. Mindoro, hennes passagerare och besättning fick en tuff natt utanför de Frisiska Öarna.

Avmönstring

I Hamburg skulle det hälsas på folk igen och varje gång gjorde det ont i handen. Beslut togs därför om ett sjukhusbesök. Doktorn frågade: "har du boxats för lillfingret är brutet?" Jag svarade: "Nä jag har fått en dörr över handen i dåligt väder". Handen och underarmen gipsades. Det blev sjukavmönstring och hemresa från Hamburg tillsammans med familjen. Jag kom hem till ett nybyggt hus som jag aldrig sett. Några månaders hemmavarande, sen bar det iväg till sjöss igen.

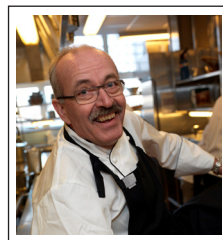
Bengt Magnusson

* Två nybyggda Svenska fartyg, Nippon och Killara, låg för övrigt instängda i Suezkanalen mellan 1967 och 1975.

** 1940-talets fartyg var inga speciella miljöbovar. Tidens anda var att avfall spolades direkt ut. Jämför hamntoiletterna på Ven där toalettrören tömde direkt ut på baksidan av hamnpirarna. Ej att förglömma, våra järnvägsvagnar, där avfallet gick direkt ner på sliprarna under hela 60-talet.

Tomten och barnen i Mindoros salong.
Min dotter Therese i rosa klänning

RUTGERS HÖRNA

Fisksoppa

4 personer

Ingredienser:

100 g rödspättafilé
100 g öringsfilé
50 g skalade räkor – konserv
8 st frysta och kokta musslor
Köttet ur 4 st krabbsklor
Vita rotfrukter (t ex rotselleri, palsternacka, rättika, fänkål)
1 kuvert saffran
Köttet från 4 st plommontomater
1 liter fiskbuljong (se recept i Museitidningen nr 1/2019)
1 lök
3 klyftor vitlök
4 msk majonnäs

Gör så här:

Pressa eller riv vitlöken och blanda med majonnäsen. Ansa och finhacka rotfrukterna och fräs dem i matolja utan att de tar färg. Lägg till saffran och fyll på med fiskbuljongen. Strimla fiskköttet och blanda med skaldjuren. Lägg blandningen i soppan och koka upp. Servera med vitlöks-majonnäs och pain riche. (gärna hembakad)

Lycka till och smaklig spis!

Pandemier förr i tiden

När pesten, koleran och spanska sjukan slog till i Raus församling.

Dödsdansen av Michael Wolgemut (1493)

Denna vår och sommar har världen drabbats av en svårartad pandemi – covid-19. Pandemi betyder en epidemi eller farsot som sprider sig över stora delar av världen. Dödligheten i covid-19 har varit störst i de äldsta åldersgrupperna, människor som ofta är för sköra för att tåla intensivvårdens stora belastningar på kroppen. För oss på Råå och för museet har utbrottet betytt restriktioner för att hindra smittspridning. Alla, och

särskilt de i riskgrupperna, har försökt följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer om avstånd m.m. På museet har vi fått ställa in alla större aktiviteter och öppethållandet har begränsats.

Hur var det förr när en epidemi drabbade många?

Det är som bekant inte första gången en farlig infektionssjukdom sveper över jorden. Hur var det för ”de gamla Rååborna” och vad kunde man göra för att minska dödligheten? Vi ska titta närmare på tre pandemier som slog till här i närområdet: Pesten 1711, koleran 1850 och spanska sjukan 1918-20.

Lokalsamhället såg förstås mycket annorlunda ut vid de olika pandemierna. Framför allt var folkmängden olika. I början på 1700-talet uppskattas folkmängden i Raus socken till drygt 300 personer, fördelade i Råå fiskeläge, Raus, Köpinge och Örby. År 1850 bodde i samma område 1756 personer och 1918 i storleksordningen 8000. I början av 1700-talet hade krig mot Danmark med flera landstigningar vid Råå frestat på befolkningen i Skåne. I mitten på 1800-talet var Råå ett större fiskeläge, men fortfarande beroende av spritsmuggling (lurendrejeri) för att dra in tillräckliga inkomster. Vid första världskrigets slut inkorporerades Råå och Raus i Helsingborgs stad. Ekonomin var väl inte precis på topp efter krigsåren, men situationen i Råå var inte så illa. Se museitidningen Nr 1 2018: Råå för 100 år sedan.

Pesten i Skåne 1710-13

Pest är ett begrepp som använts ganska brett och som kan beteckna en svår smittsam sjukdom över huvud taget. Den pest som grasserade i Sverige 1710 - 13

var en epidemi av den klassiska böldpesten orsakad av bakterien *Yersinia Pestis*. Tidigare pandemier var t.ex. den justinianska pesten på 500-talet och digerdöden på 1300-talet. Den senare härjade också i Norden och decimerade befolkningen till en tredjedel.

Böldpest sprids med råttloppor. Råttorna (svartråttor, *Rattus rattus*) blir sjuka och deras loppor biter människor, särskilt när råttorna i ett hus har dött. Smittan människa till människa är således oftast indirekt, via loppor i kläder etc. Inkubationstiden är 2-4 dagar. Personen får hög feber med huvudvärk och svår allmänpåverkan. På andra till femte dagen kommer bölderna i lymfkörtlar främst i ljumsken och armhålan. De spricker och det blir fula variga sår och ärr hos överlevande. Dödligheten anges till 50-80%. En komplikation är lungpest med andningspåverkan och den kan smitta från människa till människa via bacillbemängda upphostningar. Utan behandling är lungpest i princip alltid dödlig, liksom den ”svarta pesten” – allmän blodförgiftning med blödningar och variga utslag på huden, svarta fläckar. Vissa forskare anför att en del utbrott av ”svarta döden” historiskt kan ha förorsakats av ett virus som haft likhet med ebolavirus. Även andra smittämnen, både virus och bakterier, orsakade t.ex. fläcktyfus och smittkoppor, som i folkmun ofta kallades pest. Pest finns idag i delar av Asien och även i västra USA. Antibiotika hjälper.

Råttloppa med blod i magen

Hur kom pesten hit?

Pestepidemin i början på 1700-talet ska ha uppstått i Transsylvanien och spridits norrut via Ungern, Polen, Pommern, Preussen och Baltikum. Karl XII hade förlorat i Poltava och 1710 angrep ryska styrkor de svenska besittningarna i Livland och Kurland (ungefär nuvarande Lettland). Skepp med flyktingar därifrån tog smittan till Stockholm. Sjövägen kom sedan smittan till Kalmar och Karlskrona och sedan landvägen in i Skåne från Blekinge trots försök att sätta Skåne i karantän. Till Helsingborgstrakten kom pesten från Helsingör där man smittats från ett holländskt skepp. Det fanns många privata kontakter över sundet och våren 1711 kom pesten till Domsten och andra fiskelägen norr om Helsingborg. I Domsten och Viken dog en stor del av befolkningen. Många gårdar kom att stå öde i årtal i nordvästra Skåne.

Allmänläkaren och historikern Bodil E. B. Persson har kartlagt pestens utbrott i Skåne, smittvägar och försök att hindra och stoppa smittan. Tyvärr finns inga kyrkböcker kvar från denna tid i Raus. Därför vet vi inte hur illa pesten slog i det lilla Råå fiskeläge.

Koleran 1850

Kolera orsakas av en bacill, *Vibrio Cholerae*. Bacillen sprids främst via infekterat vatten. Den bor i sötvatten och kan leva flera dagar i mjölk och mat, men dödas av kokning. Kolera är mycket smittsamt och inkubationstiden är som regel två-tre dygn, men kan variera från några timmar till en vecka. De flesta smittade får lindriga symptom och det finns symtomfria smittbärare. Allvarligt sjuka får enormt stora vattniga diarréer och kan dö på grund av uttorkning. Sjukdomen är ännu ett stort problem i länder utan rent vatten för alla och efter naturkatastrofer. Behandling är ersättning av vätska och salter, alltså intravenöst dropp, tills det hela klingat av. I enstaka fall används antibiotika. Det finns vaccin som dock endast ger skydd under en kortare tid. Sju olika kolerapandemier finns beskrivna mellan 1834 och 1873.

Kolerabacillen med sin rörliga svans

Gunilda är 35 år, fiskardotter och fiskarhustru. Hon bor med maken Göran Jönsson och sex barn i Råå No 5, en förhållandevis stor tomt med två hus på Patrullgatan. Närmaste granne är sysslingen Hanna Bengtsdotter, gift med Olaus Larsson och mor till fyra överlevande barn. Det lilla fiskesamhället har drabbats av den fruktade koleran. Många blir sjuka i hemska diarréer. Det är redan fem barn som dött i kvarteren mellan havet, hamnen och Salthoen bara sedan 23 augusti. Gunilda vakar över sina barn. Hon vet kanske att det gäller att få i dem vätska, lite i taget, mellan kräkningarna. Hon måste också passa på maken Göran, men när han kommer på benen hjälper han till. Ingen får ju lämna Råå så han kan inte fiska. Vem vet vad de ska leva av om det håller på så här.

Töserna är 12, 10 och 8 år och de verkar klara sig bra. Det är värre med småpågarna, 6, 4 och 2 år. Den 18 september måste Gunilda säga farväl till lillen. Han ser alldeles skruppen ut med insjunkna ögon, kall och blå. Lille Nils blev två år. Tre syskon kom att födas senare. Många barn dog tidigt i infektioner, men det var första gången 1850 för Gunilda och Göran. Till råga på allt fick den lille inte läggas i familjegraven utan på en särskild kyrkogård med andra koleraoffer.

Hanna har hjälpt till hos sin släkting. Nu blir hon också sjuk och hela familjen ligger snart. De två stora, en tös på 13 och en påg på 11 år klarar sig, men den 30 september dör åttaåriga Johanna och femåriga Bengta strax efter varandra. Ytterliga tre andra barn i kvarteret har

strukit med. Hanna kommer att föda tre barn till, men de dör före eller strax efter förlossningen.

I Raus församling avled mellan 20 augusti och 30 september 33 personer, varav tre män med adresser i Köpinge, Pålstorp och Herslöv i Rönneberga, och resten med Råå-adresser. Hälften var barn. Ytterligare en familj, Johanssons i Råå No 9, förlorade två barn. I Råå no 45 avled både man och hustru samma dag av sjukdomen. Fiskaren Hans Israelsson Ziebolt och Johanna Olsdotter var i 45-årsåldern och efterlämnade 6 barn. De äldsta var redan vuxna, Anna Sissella redan gift, och lillebror Israel 12 år gammal, så de klarade sig antagligen hyfsat. Av de 17 vuxna personer som dog var bara 3 kvinnor. Den förste som avled var en 40-årig fiskare. Enligt Harry Perborn ska "två unga män" ha besökt Malmö när epidemin rasade där som värst. Den ene hälsade på sjuka bekanta och t.o.m. vidrörde ett lik. När han återkom till Råå skröt han: "Jag är ett levande exempel på att koleran inte smittar." Dagen efter insjuknade han och dog inom kort.

Pest- och kolerabegravningar

Hur gick begravingarna till när så många avled samtidigt? Det finns 682 kolera- eller pestkyrkogårdar registrerade i Sverige. De skulle ligga utanför bebyggelsen men nära samhällena. Ibland sattes gravstenar upp, ibland var det rena massgravar.

En pestkyrkogård finns registrerad i Råådalen ca 150 meter uppströms från Raus kyrka. Den är inte på något sätt markerad på platsen. Hur många och vilka individer begravdes där? Det har inte gått att få veta. Det ska också ha funnits en pestkyrkogård vid Köpinge by, nuvarande Ättekullaområdet. Där ska 15 lik ha begravts.

Det kom direktiv från Kungliga Rådet 1710 om att pestdöda skulle grävas ner "utom Staden och på Landet i afsides backe... tillika med sina gång- och sängkläder". Det skulle också ske skyndsamt. Den tidens sedvänjor som att samlas och ta farväl, hålla likvaka och gärna beröra den döde var förstas gynnsamt för spridning av loppor och därmed smitta. Det var säkert bra att ta med kläder och sängkläder (eller bränna ner hela huset vilket också hände i Skåne) men ingen ville att

Här låg kolerakyrkogården på Råå Ljung 1850-1893 Korset restes 1986

deras anhöriga skulle hamna i ovigd jord. Prästerna kom i kläm mellan förtvivlade församlingsmedlemmar och den världsliga myndigheten. Det var därför man anordnade särskilt invigda pestkyrkogårdar runt om i landet. Det är nog ganska typiskt att Raus pestkyrkogård ligger utanför men ganska nära den vanliga kyrkogården.

Vi vet att kolerakyrkogården på Råå Ljung vid campingplatsen togs i bruk i augusti 1850. Här ska 33 personer ha begravts. Hur blev det med jordfästningen? De döda skulle begravas snarast möjligt för att förhindra smitta. Ur sockenprotokollet för Flädie angående kolerakyrkogården i Bjärred 1850: "Härvid iakttages att locket fästes på från dödsstället tills liket blivit nedsatt i graven, men lossa därefter från kistan. Kistan överströs med osläckt kalk och dödgrävarna skiftas till att passa på huruvida någon av de döda finnas hava liv. Skulle efter 3:e dagens förlopp intet tecken till liv förmärkas sker jordfästningen och begravningen utan överflödiga personers närvaro."

Karantän och magi

Hur skyddade man sig för smitta vid de tidiga pandemierna? På 1700-talet visste man ingenting om pestbacillens komplicerade livscykel. Det fanns oerhört mycket vidskeplighet. En svår sjukdom kunde ses som Guds straff för synderna. Det fanns tro på magi, som att smittan kunde mystiskt överföras bort från eller till någon eller att "gnideld", eld framkallad med gnidning av pinnar, kunde hjälpa. Att pesten på något sätt smittade stod klart för de flesta, men hur? Det kunde bero på giftiga ångor, "miasma" eller på gift som häftade vid personer eller saker, "contagion". Redan under medeltiden försökte man hindra att smitta drabbade fler områden med hjälp av stängda gränser och karantän, d.v.s. ställen där personer från smittade områden fick bo i 40 dagar innan de fick delta i samhällslivet. Öar, som Saltholm utanför Köpenhamn, var särskilt lämpliga.

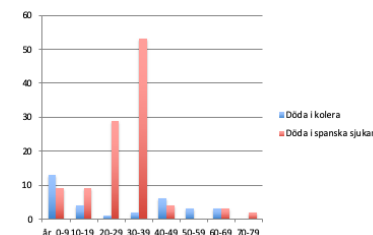
När pesten kom till Stockholm var Magnus Stenbock guvernör för Skåne och befälhavare över härvarande armétrupper och hade alltså stor makt. Det var året efter slaget vid Helsingborg. Några karantän-öar beskrivs inte i Skåne. Stenbock försökte stänga Skånes gränser helt, och satte militärvakt vid större tillfartsvägar. Det gick sådär. Människor tog sig på olika sätt via småvägar och sjövägar till Skåne och sedan mellan smittade och osmittade byar och gårdar. Folk drog in i ödehus där alla dött och blev förstås bitna av utsultna råttloppor. Från gamla brev vet vi att det fanns pestvakt och pestpredikant i Raus socken.

Råå isolerades vid kolerautbrottet

Koleran som kom till Råå 1850 var en lika stor gåta för människorna som pesten tidigare. Först 1883 isolerade Robert Kock kolerabacillen. Man hade samma idéer om spridning via luften eller någon form av kontakt mellan människor, men kände inte till faran med orent vatten. Omogen frukt kunde t.ex. få skulden.

När koleran kom från Malmö i augusti 1850 blev man rädda i Helsingborg och

de omkringliggande socknarna. Alla vägar till Råå spärrades av och i Öresund patrullerade båtar som förhindrade förbindelse sjöledes. Fiskarna kunde alltså inte gå ut med sina båtar och ekonomisk ruin hotade. Man fick dock hjälp. Helsingborgs landsförsamling och Raus ordnade försäljningsställen där rååborna kunde köpa och sälja varor under kontroll. Raus sockenmän sammanträdde minst två gånger i veckan för att besluta om åtgärder för de fattiga Rååbornas försörjning. Den 27 september var antalet insjuknade 58 och 27 personer hade dött. Nu bestämde regeringen att 32 soldater ur Skånska infanteriregementet skulle vakta de utsedda försäljningsställena. Det hade kanske effekt. Ingen insjuknade efter 17 september. Helsingborg kanske inte drabbades den gången men väl 1873 då många där och ännu fler i Höganäs insjuknade. Det utbröt nio koleraepidemier i Europa mellan 1834 och 1873, alltså även efter det att John Snow i London 1854 upptäckte att smittan spreds med förorenat vatten.

Ålderfördelningen av dödsfall i kolera respektive spanskan

Spanska sjukan 1918-20

Influensa orsakas av virus. Det finns ett antal olika former av influensavirus och de har en tendens att mutera så att det kommer nya former som vi inte är immuna mot. De stora pandemierna på 1800-1900-talen, "ryska snuvan", "spanskan", "asiaten" och "Hongkong" orsakades av olika influensa A-virus. Influenzavirus sprids framför allt via hosta och nysningar av de sjuka.

Det krigsdrabbade Europa med svält, många soldater i fält och ökade kommunikationer var ett lätt offer för ett elakt influensavirus som kom 1918, troligen med soldater från USA. Inkubationstiden var kort, oftast 1-3 dygn. De krigförande länderna ville inte offentliggöra hur många soldater som var sjuka och dog. Spanien var neutralt vid den tiden och lade inte locket på nyheterna. Därför kom den nya influensan att kallas spanska sjukan. Mellan 50 och 100 miljoner ska ha dött i världen, 3-6% av jordens befolkning och på kort tid. I Sverige avled över 37 000 personer. Det speciella med spanskan var att den drabbade så många unga människor, medan de gamla insjuknade mera sällan. Det kan bero på att de äldre varit utsatta för ryska snuvan 1890 och därmed immuna.

Själva influensan med hög feber och hosta dödade bara de svagaste. Det var

komplikationerna, framför allt bakteriell lunginflammation, som skördade liv. Idag är läget bättre p.g.a. att vi har antibiotika.

Spanskan i Raus församling – värst för unga män från Raus Plantering

I Sverige kom spanska sjukan allra först till Hyllinge från en norsk besökare som-maren 1918. De första dödsfallen i influensa som registrerades i Raus församling 1918 skedde den 9 oktober - en ung skoarbetare från Köpinge och en sexårig påg från Pålstorp. Den 31 oktober hade 23 personer strukit med. I november dog 28 personer. Sedan klingade epidemin av med 11 döda i december och 5 i januari 1919. En andra våg tycks ha kommit till Råå/Raus under 1920, då 13 personer avled, de flesta mellan 28 februari och 17 mars. Vi ser ett helt annat mönster än vid koleran 1850. De flesta som dör i influensan är 20-40 år. Ett mindre antal barn avlider också. Endast ett fåtal är över 40 år. Det är framför allt yngre män som drabbas, 51 döda män jämfört med 30 döda kvinnor.

Det värsta året var förstås 1918. Nästan alla döda i spanskan hade dubbel di-agnos, influensa och lunginflammation. Överdödligheten i Raus församling 1918 jämfört med 1916-17 och 1919-20 var ca 60 personer. Det registrerades även fler lunginflammationer utan influensadiagnos 1918, 16 stycken jämfört med 5-9 1916-17 och 1919-20. Kanske rörde det sig om mindre typiska fall av spanska sjukan med komplikation.

Den vanligaste adressen i dödboken är Raus Plantering och det vanligaste angivna yrket är arbetare. Kanske har de smittats på arbetsplatsen, kanske var bostäderna för yngre arbetare trånga och ohygieniska. Kanske var en del av de unga männen inkallade. Endast få personer hade Råå-adresser. (Se Bror Charles Sörenssons öde i Museitidningen Nr 1 2018.) Några av de ovan räknade var från Helsingborg och hade dött på Raus Epidemisjukhus. Eftersom ett större epidemi-sjukhus byggts i Helsingborg 1915 hade detta egentligen stängt, men återöppnades tillfälligt för att ta hand om spanska sjukans offer 1918 om jag förstår rätt. Huset på Starkoddersgatan har senare haft flera olika användningsområden och är numera förskola och skola.

Hur skyddade man sig från spanskan?

Trots ökade kunskaper om smittspridning var det svårt att skydda befolkningen 1918. Man gjorde en del. Nöjesetablissemang fick stänga och skolor stängde också på många håll. Större folksamlingar förbjöds. Det verkar inte som om man kunde skydda de värnpliktiga som trängdes i baracker.

Behandling fanns inte, förutom vanlig god omvårdnad vilket kan göra skillnad. Man trodde att konjak kunde hjälpa. Min gamla moster berättade att hon fick spanska sjukan vid 10 års ålder. Hon mårde så dåligt av den konjak som i välmen-ing tvingades ner i henne att hon i resten av sitt 96-åriga liv avskydde lukten och smaken av denna ädla dryck.

Andra dödliga infektioner

Flera har frågat om jag inte ska skriva om tuberkulosen också. Nej, inte den här gången, för TBC är inte riktigt någon pandemi. Den fanns där hela tiden. Det är sant att den dödade många Rååbor i olika åldrar särskilt under 1800-talet och tidigt 1900-tal. Det är en smittsam sjukdom, men mindre smittsam och med ett ofta mycket långdraget förlopp.

Andra infektionssjukdomar som kom i kortare epidemier var barnsjukdomarna mässling och scharlakansfeber vars komplikationer dödade många barn. Mässling är ännu ett allvarligt problem i vissa delar av världen. Difteri kunde bli allvarligt på grund av s.k. äkta krupp med beläggningar i halsen och toxisk påverkan på barnet. Vi vaccinerar idag bl. a. mot mässling och difteri. Scharlakansfeber beror på strep-tococci som man kan bota med penicillin.

Smittkoppor var en mycket svår infektionssjukdom som svepte över världen i sådan omfattning att man kan tala om pandemier ända fram till 1700-talet. Redan 1816 blev vaccination av alla barn obligatoriskt i Sverige och var så fram till 1976. Sjukdomen anses numera utrotad.

Den nu aktuella pandemin beror på ett coronavirus som sprids ursprungligen från djur, liksom sars (severe acute respiratory syndrome) 2003-4 och mers (Mid-dle Eastern respiratory syndrom corona virus) 2012. Coronavirussen kan gå ner i lungorna och orsaka andningsproblem och syrebrist. Symtom från andra organ förekommer också. Virus svarar inte på konventionella antibiotika.

Likheter och skillnader

När vi idag drabbas av en pandemi har vi bättre kunskaper och en helt annan och bättre sjukvård än de som levde här tidigare. Ändå räcker inte den medicinska kun-skapen till alltid och människor kan dö i nya sjukdomar. Åtgärder för att minska smittspridning tycks inte vara något nytt. Att stänga gränser, sätta folk i karantän och att stänga krogar och skolor är inga nya påfund. Att försöka hålla avstånd mel-lan människor i vardagen tycks däremot vara en nyare idé som vi har fått anpassa oss till. Massgravar för offer för covid -19 har beskrivits i vissa länder, men hos oss har begravningsarna gått till som vanligt om än med mycket färre deltagare. Pandemierna förr dödade många och skadade andra ekonomiskt, men de tog slut och människor byggde upp samhällena igen. Det är rimligt att tänka att så kommer att ske igen.

Elsa Lena Ryding

Källor:

Bodil E B Persson: Pestens gåta. Farsoter i det tidiga 1700-talets Skåne, 2001

Bodil E B Persson: Harry Perborn: När koleran härjade på Råå. I: Om gamla Råå, 1982

Statistikmyndigheten SCB: Spanska sjukan och döden för 100 år sedan, 2019

Justus Ström: Infektionssjukdomar, 1971

Överst:
Det unga paret Oskar och
Maria Lind

Nedanför:
Fyra generationer kvinnor:
Maj-Britt Törnqvist f. Lind med
mor Margit, mormorsmor
Elna Månsson och mormor
Maria Lind

Maria Lind – kvinnan bakom bröderna Linds motorverkstad

Maria Karolina Månsson gifte sig, födde barn och blev änka 1915. Åtta år senare gifte hon sig med sin svåger. Maria blev mor och styvmor till tolv barn och skötte det stora hushållet och firmatelefonen åt Linds motorverkstad. Hon fostrade även sin dotterdotter Maj-Britt, som har skrivit ner sina minnen.

Maria Karolina Månsson föddes 1895 i Bosjökloster församling på Fogdarps gård ca 6 km sydväst om Höör. Fadern Nils Månsson var statare. Han dog relativt ung i sviterna av en eldsvåda på Pålstorps gård, där han hjälpt till att rädda djuren från branden. Man tog lokalt ansvar för det tragiska dödsfallet på så sätt att änkan fru Elna Månsson fick arbete som vaktmästare på Pålstorps skola, en anställning som togs över av Marias lillasyster Anna så småningom.

Maria träffar en sjöman

Vid 18 års ålder förlovade sig Maria på julafton 1913 med sjömannen Oskar Valfrid Lind född 1887. Oskar var yngre bror till smedmästare John Harry Lind, far till de välkända bröderna Lind med Linds Motorverkstad. Deras far Alfred Lind hade också varit på sjön, men titulerades sedermera tullvaktmästare och bodde i Väsby nära Höganäs. Pojkarna hade flera syskon men deras mor, murardottern Hanna, dog tidigt när hon träffades av en kulblix (!). Därför kom ett par av barnen att bo hos sin mormor i Raus, inte långt från Marias hem i Pålstorps skola.

Bröllop, förlossning och begravning samma år

Snart började första världskriget. Det blev farligare att arbeta i handelsflottan, men transporterna behövdes. År 1915 kom att bli ett dramatiskt år i Marias liv. Hon gifte sig i april, fick barn i juli och blev änka i oktober. Oskar hade året innan mönstrat på som båtsman på ångaren Rumina från Göteborg och trivdes väl, men längtade hem till sin unga hustru och lilla dotter. Makarna skrev till varandra så ofta de kunde.

Sista brevet hem

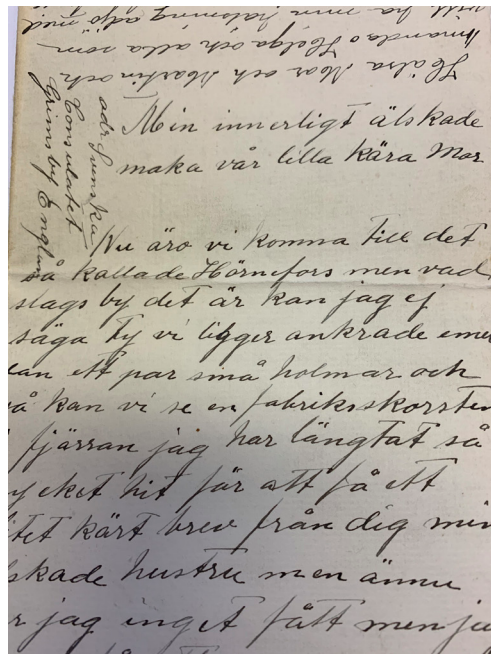
Rumina ligger ankrad utanför Hörnefors i Västerbotten. Oskar skriver den 17 oktober till Maria: ”Jag har hälsan och mår bra och hoppas av hela mitt hjärta att mina älsklingar också har det gott. Här är så kallt och ruskigt nu i Norrland

så det är som mitt i vintern där hemma men jag hoppas vi blir klara härifrån på onsdag också kommer vi ju snart ner och får ett bättre klimat. Det längtar vi alla efter. O min kära lilla maka om du visste hur jag längtar hem till er att få vila hos ditt trofasta hjärta och få leka med vår lilla kära Margit.”

Planerna är att Rumina ska gå med trämassa till England och sedan tillbaka hem. Då tänker Oskar mönstra av för att få tillbringa en tid med sina kära. ”Men det finns ju fler båtar ifall man behöver taga ut igen. Men hoppas ej det ska bli i vinters. Godnatt min älskling en öm kyss får du att sova på av din lyckliga Oskar. Skall skriva mer när jag fått ditt brev.”

Nästa dag går kapten Svanberg i land och hämta post till manskapet. Oskar får två brev från Maria och ett från sin bror Hilmer. Han fortsätter sitt brev: ”Den 18 oktober. God kväll min lilla älskling, nu har jag fått båda dina kära och välkomna brev. Vad jag ser att allting är väl och det är jag innerligt glad för, har man bara hälsan så går ju allting, om än det inte alltid är så roligt. ... Jag kan inte få tankarna samlade ty nu har jag flyttat från hytten in till pojkarna på skansen igen ty det är så kallt här och det är ingen eldstad i hytten.” Synd att Oskar var tvungen att flytta sin sovplats fram i skansen. Det skulle bli den delen av fartyget som gick ner i djupet.

Oskar skriver också att han lyckats tappa Marias brev när han läst dem och stoppat dem i fickan i samband med att han och styrman och en gammal matros gått i land på en holme och plockat drivtimmer ”...men visst di ej har blåst i sjön kan jag nog finna dem imorgon.” Han skriver om kolen och veden som han skickat hem och som tydligen ska lagras någonstans. Brevet slutar: ”Men nu får du passa dig så att di inte stjäl ifrån dig, när du ej bor där själv. Men du får gå ner där en gång emellan så där ej blir fukt nu på hösten. Men det förstår du nog själv. Nu får jag säga dig God natt tack för alla kära ord och kyssar och hälsningar du sänt mig i tusenvis med ömma kyssar och hälsningar sänder jag till vår

Oskars sista brev till Maria

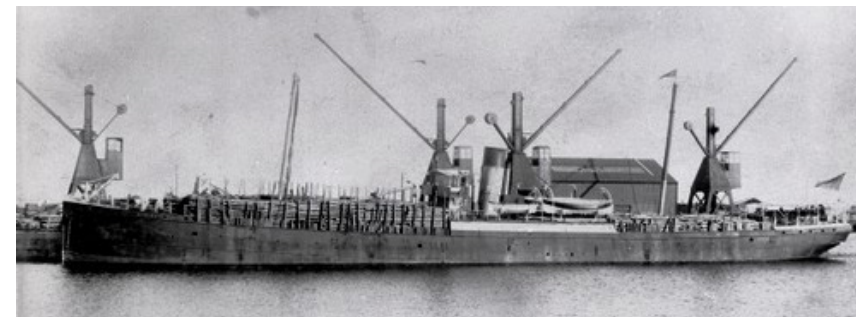
lilla kära och ömma mor och till min lilla Margit från er lycklige make och far er egne trogne Oskar.” Tonen är ömsint, ja nästan passionerad, och liknar inte något annat bevarat brev från en sjöman, inget som jag har läst i varje fall.

Som avslutning av brevet stod: ”Hälsa ... alla som vill ha min hälsning. Adjö med dig min lilla kyssnos du kan tro att jag ska krama dig då jag kommer hem.”

Att aldrig mera din stämma höra... Ruminas förlisning

Oskar kom aldrig hem. Den 22 oktober gick hans brev iväg från Hörnefors och nådde den unga änkan efter dödsbudet. Rumina var en stor ångare byggd i Belfast 1883. Hon hade 18 mans besättning inklusive kaptenen. Man gav sig iväg den 20 oktober på eftermiddagen. Lasten var 1600 ton trämassa under däck och på däck 80 standard bräder (en standard är ca 4,7 kubikmeter). Fartyget passerade Stora Björn och befann sig ostsydost om Svenska Högarna när plötsligt av tysk ubåt dök upp och prejade fartyget. Ubåten signalerade ”Sätt ut båten!” Förste styrman fick hämta upp en tysk officer, som begärde att få se skeppspapern. Denne Oberlautnant zur See Arthur Metz hade order att föra Rumina till Libau för undersökning av lasten för att se om det fanns smuggelgods till de allierade. Kapten Svanberg blev tvungen att foga sig. Han fick inte heller bestämma kursen, trots att han varnade för minfaran öster om Gotland. Vid tvåtiden på natten såg man Östergarns fyr. Strax därefter hördes och kändes en explosion. Alla som var vakna eller hade sovplats akterut kom upp på däck och såg att förskeppet brutits av och sjönk rakt ner i djupet. Livbåtarna hängde längre bak och alla räddade sig hastigt, förutom de sex sjömän som sov i skansen och gått till botten. Det var båtsman Oskar Lind, två matrosar, två eldare och en endast 15-årig jungman. En båtsman har en del arbetsledande uppgifter varför Oskar hade en hyttplats akteröver, men som vi förstår ur hans brev var hytten för kall för den norrländska hösten.

Ruminas överlevande besättning rodde i fem timmar i hög sjö tills de nådde Gotland. De togs om hand där och tog nästa dag tåget till hemmahamnen

Ångaren Rumina

Göteborg. Tysken ska ha hållits kvar i Visby och blev troligen internerad sedan. Rumina var försäkrad. Maria Lind och hennes dotter fick dela på 4000 kronor samt på Oskars tillgodohavande om 126 kr och 42 öre. Rederiet Concordia försökte få tysarna att ersätta förlorade äodelar, men troligen utan framgång. Försäkringssumman måste ha varit mycket viktig för Maria, som vad vi vet bodde kvar hos sin mor. Sorgen efter en sjöman delade hon med många andra kvinnor vid denna tid. Hon bevarade Oskars sista brev och på baksidan av kuvertet har hon skrivit:

”O käraste så bitter att du från oss så fort togs bort
att aldrig mera din stämma höra eller någon rad från dig komma får
din Maria och lilla Margit”

Smedmästarens första hustru går bort

I familjen Lind skedde det ytterligare en tragedi. Smedmästare John Harry Lind på Råå, Oskars äldste bror, förlorade sin första hustru smeddöttern Gerda Maria född Holmberg i lungtuberkulos 1920. Paret hade gift sig 1907 och bodde först hos makens mormor i Raus nr 3. Samma år föddes en dödfödd dotter, men därefter fem barn som alla fick växa upp. År 1911 flyttade familjen till Kapgatan 5, Råå, och startade motorverkstaden, beskriven i Museitidningen Nr 2 1993 och utställd på Råå Museum. När Gerda dog var barnen mellan 3 och 11 år, tre tösor och två pågar.

Maria gifter sig med sin svåger och får en stor familj

Kanske hjälpte Oskars unga änka Maria sin svåger med barn och hushåll? Hur det nu var så uppstod tydligen tycke och tre år efter första hustruns död förmäldes John Harry och Maria. Den åttaåriga dottern följde förstås med. Mellan 1923 och 1937 födde Maria sex barn, fem pågar och en tös. Nu var det många hemma hos Linds, dock inte alla barnen på en gång eftersom Elsa Harryetta gifte sig 1929. Istället kom det ett oväntat tillskott till barnaskaran när Marias stora dotter Margit blev gravid och födde barn innan hon fyllt 17. Barnafadern var också ung och giftermål var inte att tänka på. Margits mor och ynglingens mor tog tag i saken och fick barnet registrerat som trolovningsbarn. Dessa hade förr en bättre situation av utomäktenskapliga barn. Ända fram till 1970 ärvde inte barn utom äktenskapet sin far om det inte var fött efter förlovn- ing/trolovning.

Margits lilla dotter Maj-Britt kom att växa upp i mormor Marias hem. När hon föddes 1932 hade Maria en sju månaders bebis, en treåring och två små skolpojkar samt två tonårsflickor och två unga vuxna män och en make att ta hand om. I fyrtioårsåldern fick hon sedan sina yngsta barn, som föddes som morbror och moster till Maj-Britt. Margit började på ”gummifabriken”. Hon fick dra sitt strå till stacken hemma genom att på sin lediga dag en gång i

veckan städa hela huset uppifrån och ner. Hon flyttade inte förrän hon gifte sig långt senare och då bodde Maj-Britt kvar hos mormor.

Bröderna Linds Motorverkstad har bevarats i Råå museums maskinhall

Lindarna hade det ganska gott ställt

Lindarna var en stor familj men enligt min källa Maj-Britt Törnqvist, född Lind, var de inte trångbodda och standarden var god. De hade till och med telefon! Det var en nödvändighet för verkstadens kunder. Man köpte så småningom in även huset bredvid, Kapgatan 7. Verkstaden låg inne på gården i nr 5. (Senare bodde några av bröderna i ett tredje hus på Ostindiegatan.) Källaren var inredd i båda husen. Det fanns elektrisk spis och centralvärme. Värmepannan stod i köket och gav vattenburen värme i hela huset. Man eldade med kol, koks, bricketter eller ved.

Maria häskade i ett jättestort kök där spisen och matkällaren låg så långt från varandra att lilla Maj-Britt fick springa många gånger varje dag med matvaror som mormor behövde eller som skulle ställas tillbaka i källaren. De stora flickorna från första äktenskapet gifte sig snart och flyttade och då var det Maj-Britt som var hjälpreda nr ett i hushållet. ”Det var flickor som hjälpte till med sådana sysslor. Det var mycket uppdelat vad en tös och en påg skulle utföra. I alla fall i min omgivning, och jag tyckte att uppdelningen lutade åt att vi flickor kunde hjälpa till med det mesta.” Det var frukost, förmiddagskaffe och middag, ofta med efterrätt, eftermiddagskaffe och kvällsmat, ofta med ”riktig mat” som stekt potatis och stekt fisk. Männen arbetade hårt i verkstaden och behövde rejäl mat. Maria bakade också väldigt goda kakor. Låg där en ensam skeppare i hamnen blev han ofta hembjuden till Linds på en bit mat och kanske något att dricka. Det var ett öppet hus.

Barnen måste hjälpa till hemma

Maj-Britt började skolan 1939 när andra världskriget kom. Det gällde att hjälpa till hemma så mycket som barnen hann. Många hjälpte till i jordbruk och fiske. Alla hade trädgårdar. Luka ogräs, plocka och rensa grönsaker och bär och skyffla in kol och koks satte sina spår på barnens händer och naglar. Ibland var det inspektion i skolan och de fick lägga upp nävarna på pulpeten. Om Maj-Britt hade tur kom inspektionen en dag då hon kom direkt efter disk. Hon fick börja diska så tidigt att hon måste stå på en vanlig köksstol. Efter hand byttes den ut mot en pall och så småningom golvet. Man diskade i soda som ”klodde” händerna. Huden blev torr och irriterad. Varmvattnet skulle bäras många steg från spisen till vasken. En gång när Maj-Britt var ensam hemma och hade yllestrumpor på skällade hon sig illa på vristen.

Vid tvätt gällde den stora inmurade tvättgrytan som vittvätten koktes i. Barnbarnet skickades till Bernhard Pålssons båtvarv för att fylla säcken med hyvelspån eller sågspån att elda med för en billig penning. Maria hade en stor träspatel att trycka ner, röra om och lyfta upp tvätten med. Först lades tvätten i blöt i träkar som stått i vatten över en natt för att inte läcka. Nästa dag koktes vittvätten och lyftes över till ett kar igen för att filas på filebrädan (tvättbrädan) och behandlas med skurborste mot fläckar. Sedan ner i andra kar med kallt vatten. (Innan man fick avloppsledning på Råå i början på 1900-talet sköljde kvinnorna tvätten i Råån.) Kulörtvätten koktes inte utan luten koktes och hölls över. Maria hade en vridmaskin som pressade ur en del vatten innan tvätten skulle hängas upp. Det skedde på Esket där fiskarna lånade ut stolpar som de hade till garnen på den tiden. Maj-Britt och mormor Maria bar tvätten till Esket i en korg med två handtag, ett till dem var. Sen hoppades de på bra väder utan regn, då man fick ta ner tvätten i rappet, eller för mycket blåst som slet på kläderna. Sedan skulle tvätten dras och läggas inför mangling i mangelstugan som Maria bokat i förväg, en oeldad bod vid hörnet av Varvsgatan och Patrullgatan. Maj-Britt fick stå på en pall och dra runt det stora hjulet.

Mangelboden

Tvättgryta, liknar Marias

Ett stort hushåll med egen matproduktion

Det stora hushållet var så nära ett självhushåll som möjligt. Under den tid som Maj-Britt minns var det krig och ransonering och man hade nog återgått till vanor från tidigare med t.ex. djurhållning. Man hade höns, kaniner och grisar och odlade förutom grönsaker, frukt och bär också potatis på en bondes mark en bit bort. När hönsen värpte bra lagrades äggen i ett stenkärlekskrus och vattenglas slogs över som konservering. Ibland ville hönorna ligga på ägg, d.v.s. ruva. Blev det tuppsycklingar slaktades de alltid före vintern, liksom hönor som värpte dåligt. Huvudet högs av med en vanlig yxa och fågeln hängdes upp för att blodet skulle rinna av. Sedan blev den skållad i hett vatten och plockad på allt dun. Dunet användes till kuddar. Sedan hölls sprit på ett fat och hönan/kycklingen sveddes så att kvarvarande dun och vingpennor brann upp. Därefter skulle man ta ur den. Levern och kroen (krävan, magen) och hjärtat sparades. Ibland fanns halvfärdiga ägg inuti hönan. Om man försiktigt tog ut hinnsäckarna kunde de användas i matlagningen. Ja, ingenting fick förfaras!

Grisen slaktades i god tid före jul hos en slaktare. Nu fick stora tvättgrytan ett annat användningsområde, nämligen att koka korvarna. Det var olika slags kokekorv, leverkorv och blodkorv. Fjälsterna som korven stoppades i var grisens noggrant rengjorda tarmar. De förslöts med taggar som plockats från slånbusken, renskrapats och skållats. Blodet skulle outhärligen vispas för att blandas till en deg som man stekte blodplättar av. Det var mycket uppskattat att få blodplättar första dagen efter slakten. Delar av grisen sockersaltades i stora kar. Några korvar och fläsk- och skinkbitar lämnades till ett rökeri. Något konserverades genom upphettning i konserveringsapparaten. Sylta koktes. Leverpastej bakades i vattenbad. Ister och annat fett smältes, silades och kryddades eventuellt. Det användes till att steka i samt till att bre på en smörgås – en flottamad.

Kaninerna gav också kött. Förutom det togs skinnet tillvara och många småflickor hade mössor av kaninskin, fodrade med flanell. De flesta hade även en muff att värma händerna i under de kalla krigsvintrarna.

Man hade ingen ko på Kapgatan. Det var inte vanligt att hålla sig med kor på Råå. Mjölk köptes varje dag i någon av Råås flera mjölkaffärer. Hos Linds var det Maj-Britt som lämnade den väldiskade mjölkspannen i affären på morgonen på väg till skolan. På middagsrasten hämtade hon den fylld med mjölk. Barnen hade en lång rast för att hinna gå hem och äta. Smör köptes i små mängder i taget och vägdes upp på ett vaxat papper. Det var viktigt att ha en matkällare som höll sig kylig. Mjölken skummades på grädd och gräddmjölk serverades till efterrätterna, som ofta var kräm kokt på saft eller bär.

Att det fanns fisk att få i ett fiskeläge är självklart. Säsongens färsk fisk lagades ofta. Salt sill i stora krus var en basvara för fattig och rik.

Maria Karolina Lind dog 1966. Då hade hon sett alla sina barn och styvbarn

bli vuxna och upplevt hur de sju bröderna Lind fortsatte sin fars arbete i motorverkstaden, så småningom i nya lokaler på Västindiegatan. Det var mycket arbete i den välrenommerade verkstaden, men lika hårt hade Maria väl slitit i sitt stora gästfria hushåll.

Elsa Lena Ryding

Källor:

Intervju med Maj-Britt Törnqvist. Nedskrivna minnen av Maj-Britt Törnqvist Släktforskning av Arne Jönsson

Museitidningen Nr 2 1993

Miljömontern

Skräp slängs i havet och flyter iland.

I utställningen "Vad döljer sig under ytan" ingår vår så kallade miljömonter. Här visas skräp som samlats på stranden nedanför museet under 10 veckor våren 2020. Hur har alla dessa saker kunnat hamna här?

INFOSIDAN

Öppettider och avgifter Hösten 2020

Under hösten brukar museet ha söndagsöppet med någon aktivitet (t.ex. kåseri eller film). Med fortsatta begränsningar på grund av coronapandemin kan det inte bli några söndagsaktiviteter i höst. Museet kommer därför att vara stängt från och med den 28 september.

En stor och viktig aktivitet under hösten är sedan flera år julmarknaden. I år måste det bli lite annorlunda. Vi planerar för att kunna genomföra någon coronasäker aktivitet med tema julstämning på museet kring helgen 21-22 november. Även hemvändardagen på annandag jul måste förändras om den ska kunna genomföras.

Vi återkommer med information på hemsidan och på Facebook. Eller ring 042-261131.

Entréavgifter

Vuxen 75kr

Med kulturkortet 50 kr. Med CSN-kortet 60kr

Fri entré för barn under 18 år och för medlemmar i Råå museiförening

Guidade grupper

Grupper tas emot hela året efter överenskommelse

Guidning beställs på info@raamuseum.se eller 042-261131

Skolklasser har specialavtal

Kontakt

Råå museum för fiske och sjöfart, Museiplanen 1, 252 70 Råå

Epost: info@raamuseum.se, Telefon: 042-261131

Hemsida: raamuseum.se

Bankgiro: 5601-4681

KALLELSE **ÅRSMÖTE!**

Årsmöte för Råå museiförening hålles i RHSS lokaler,
Västindiegatan 30, torsdagen 29 oktober kl 19.00.

Årsredovisningen kommer att finnas tillgänglig på årsmötet, på
museet och på museets hemsida www.raamuseum.se.

P.g.a coronapandemin begränsat antal. Ingen förtäring. Anmälan
till Råå museum: info@raamuseum.se eller 042-261131.

REDAKTIONSRÅD: Elsa Lena Ryding, Stina Norling,
Britt Siversson Holmén, Inga-Lena Stelzer och Ragnar Thornberg
FORM: Globograf Sverige AB/Pål Arthursson
TRYCK: Ruter Press AB